

George Enescu. Forrás: George Enescu International Music Festival

 Darvay Nagy Adrienne

Enescu Román poémája és a királyi himnusz

A második világháború állami vezetői közül utolsóként I. Mihály román király (1921–2017) távozott az élők sorából. Viktória brit királynő 22 esztendős ükunokája volt az, aki fél évvel lerövidítette a vérontást, mikor átállította hazáját a győztesek oldalára. Ő tudott a legtovább ellenállni a sztálinisták nyomásának is, míg végül 1947. december 30-án aljasul megzsarolva lemondatták a trónjáról, és kiűzték Romániából. Nagy zenebarát volt, hatalmas lemezgyűjteménnyel rendelkezett. Közel félévszázados száműzetése idején minden költözéskor Enescu *Román poémájával* avatta fel a család új otthonát.¹

George Enescu és az opus primum

Az utolsó román királynak jó barátja volt a nála öt évvel idősebb Yehudi Menuhin (1916–1999). Valamikor a kilencvenes években Svájcban, egy közös családi összejövetel során a világhírű hegedűművész megkérdezte I. Mihályt (aki nem egészen hat éves korában lett Románia koronás feje), hogy vajon ült-e azon a trónon is, mely Sinaian található, az első román király által építtetett Peleş-kastélyban. A hatéves Menuhin ugyanis azt – a felnőttek figyelmétlenségét kihasználva – egy rövid időre „elfoglalta”, amikor George Enescu (1881–1955) elvitte magával a kastélyba.²

Az amerikai hegedűművész lett Enescu leghíresebb és leghűségesebb tanítványa, a nemzetközi Enescu-kultusz elkötelezett ébrentartója; sok hangversenyen és lemezfelvételen játszottak együtt a román hegedű- és zongoraművész zeneszerzővel. Menuhin 1967-ben a Román Televízióban többek között így nyilatkozott Mesteréről:

„Számomra George Enescu mindig a világ egyik csodája marad. (...) A Párizsban töltött hosszú évek ellenére, karakterére és alakjára mégis úgy emlékszem, mint valamely évszázados fára vagy a hegységre Sinaian. Ott nőtt fel: ágai, virágai, teljes kifejlődése onnan ered. Hozzátartozik a világ minden tájához, különösen Franciaországhoz. De az erős törzs, a gyökerei, az ereje amije csak volt, lelkének természetes nemessége azokból a hegyekből és abból a gyönyörű országból származott.”³

Ez az eredet – mely minden egyes szerzeményén, az utolsó *Kamaraszimfóniá*ig érzékelhető – hiánytalanul megmutatkozik George Enescu első zenekari művén, a *Poème roumain* (op. 1.) című kéttételes szimfonikus költeményen, melyet 15 évesen komponált,⁴ s amelyet 1898. február 6-án Párizsban mutattak be Edouard Colonne vezényletével, hatalmas sikerrel. Röviddel később Bukarestben is előadták, a román újságok pedig az egekig magasztalták az ifjú zeneszerző tehetségét és nemzeti jelentőségét.

A darab bemutatója meghozta számára Erzsébet román királyné (1843-1916) bőkezű pártfogását is, aki deklaráltan a zeneszerző pótanyja lett. A palotában saját lakosztályt tartottak fenn Enescu számára, és az állandó meghívás a Peleş-kastélyra is vonatkozott.

Az első román királyné Carmen Sylva néven elismert költő és író is volt. Enescu 1898-tól kezdve, mikor elsőként a *Sphinx* című versét megzenésítette (Erzsébet egyébként magát az ifjú zeneszerzőt is a Szfínxhez hasonlította), 1908-ig további 17 alkalommal komponált vokális műveket a művészlelkű koronás patróna által írott költeményekre.⁵ Ugyanakkor Carmen Sylva minden vágya ellenére

a *Meister Manole* című drámáját Enescu nem használta fel operalibrettónak.⁶

Jóval későbbi *Oedipe* című operája mellett, magának a mesternek is az opus primum maradt a legkedvesebb műve. Miként Kosztándi István írja: *„Már az első mű, a Román költemény – amelyet Enescu 1897-ben írt, amikor még a konzervatórium növendéke volt – kijelöli a művész további útját. A mű falusi képek sorozata, azt a falusi életet idézi, amelyet Enescu gyermekkorában ismert meg. Emlékei, a parasztok és a falusi lautárok dalai szóltak meg ebben a zenében. Egy fél évszázad múltán Enescu így értékelte első művét: »Annyi szeretettel és naivitással dolgoztam rajta! Átköltve, vagy ha úgy tetszik, stilizálva próbáltam beleültetni ebbe a szimfonikus szvitbe néhány gyermekkori emlékeket. Bizony régi emlékeket idéztem: nyolc éve elhagyott szülőhazám ismerős képeit ébresztette életre ez a szvit. Még ma is fellelem benne a hazai légkört, a hazai képeket...«⁷*

Enescu fontosnak tartotta a cigányzenei stílus beemelését is folklorisztikus, nemzeti hovatartozását kiemelten tükröző művébe. Az egyik 1912-ben adott interjújában megjegyezte, hogy a román zenéhez a rapszodikus forma illik leginkább, amit „a lautárok eszeltek ki, és kísérleteztek ki, ösztönösen.”⁸ A rapszódia legmesteribb klasszikus alkotói közül pedig Liszt Ferencet jelöli meg példaképének.

A fiatalon művészi szinten zongorázó és kisebb darabokat is komponáló, elsősorban a szimfonikus zenét kedvelő Mihály királynak is Liszt volt a kedvenc zeneszerzője.⁹ Az etalont mégis Enescu első zenekari műve jelentette a számára, s lelki vigaszt nyújtott a száműzetésben. Feleségének, Bourbon-Pármái Annának (Zita, az utolsó magyar királyné unokahúgának) is kedvelt zenedarabja lett. *„George Enescu Poémája szép és szelíd zene, ugyanakkor nagyon karakteres”* – mondotta róla Anna királyné a Román Köztelevízió egyik portréműsorában. A lányaik ezen a dallamon nőttek fel: a *Román poémán* keresztül juthattak közelebb felnőtt korukig nem látott hazájuk lelkületéhez.

Ők a mű eredeti változatát hallgatták, amely utolsó szakasza a *Trăiască Regele!* („Éljen a király!”) feldolgozását is tartalmazza: vagyis a román királyi himnuszt. 1948-tól kezdve viszont Romániában a kottákból és a koncertekről gondosan kicenzúrázták az obskúrusnak nyilvánított, monarchiát idéző dallamot, melyet a király törvénytelen lemondásával egyidőben betiltottak.¹⁰ Enescu művét ritkán tűzték műsorra, ám ha mégis, kizárólag megcsonkítva.

A román királyi himnusz

1881. május 10-én az első román király, a német származású Karl Eitel Friedrich Zephyrinus Ludwig von Hohenzollern-Sigmaringen megkoronázásakor még

I. Mihály román király (1947). © Jozef Trylinski.

a *Gotterhalte* csendült fel – mondván, hogy Romániának nincs saját nemzeti himnusza.¹¹ Ez azonban tévedés volt: a nagyobb hivatalos ünnepeken akkor már majd két évtizede játszották azt a *Győzelmi Indulót*, amelyet 1861-ben Eduard Hübsch, a II. zenés hadtest kapitánya komponált.

Havasalföld és Moldva egyesülése alkalmából ugyanis Alexandru Ioan Cuza fejedelem (1820-1873) parancsára, I. Florescu hadügyminiszter napiparancsként hirdetett versenyt nemzeti himnusz komponálására: *„Tekintettel arra, hogy a himnuszok, amelyeket a főségek fogadásakor játszanak, idegenek és testületenként változóak, szükség van ilyen alkalmakkor egy saját Nemzeti Himnusz-ra...”* Két évvel később, az Egyesülés évfordulójának előestéjén, 1862. január 22-én¹² „a himnuszok kidolgozásáért felelős bizottság” be is jelentette, hogy a pályázat legjobbjá a *„Győzelmi induló, illetve a zászló fogadása és Őfelsége a Herceg”* lett.¹³

A Habsburg Birodalom területén a katonazenének a XIX. század elején már nagy jelentősége volt. A kizárólag

gyalogezedeknél működő katonazenekaroknak 1851 után legalább 48 taggal kellett rendelkezniük, és általában magas színvonalon muzsikáltak. Elsődleges feladatuk, hogy indulókat játsszanak a katonáknak, térzenét adjanak a civil nagyközönségnek, esetenként gyászmenetet kísérjenek. Játszaniuk kellett a tisztikaszinókban, és még ennél is fontosabb volt, hogy ünnepeken, polgári rendezvényeken, bálokon adják a talpalávalót. A katonazene ily módon a kor szórakoztató és tánczenéjére is komoly hatást gyakorolt. Több szórakoztató zenét szerző komponista vagy operett-szerző maga is katonakarmesterként kereste a kenyerét. A bécsi operett egyik legnagyobbja, Lehár Ferenc például tizenkét teljes évig, 1888 és 1900 között szolgált különböző helyőrségekben katonakarmesterként. (A polai katonazenekara 110 tagú volt.)¹⁴

A román fejedelemségekben hasonló volt a helyzet: itt a katonazenekarok főként hazafias lelkesedésre buzdítottak, melyre különösen a Függetlenségi Háború idején volt szükség. Ugyanakkor a békés civil életben is megvolt a helyük és feladatuk. Az 1800-as évek utolsó két évtizedében a Román Egyesült Fejedelemségek nagyobb városainak parkjaiban vasárnaponként rendszeresen rézfúvósok szórakoztatták az arra sétáló vagy a teraszokon pihenő népet.

Amióta 1830-ban a moldvai polihisztor, Gheorghe Asachi (1788–1869) – író, költő, festő, drámaíró, történész, fordító, újságíró és politikus – kijelentette, hogy a jászvásári miliciánál szükség van profi zenészekre és zenekar alapítására, a katonazene a Moldvai Fejedelemség legfejlettebb zenei megnyilvánulása lett. Addig egyáltalán nem léteztek felsőfokú zenei képzésben részesült román hangszeres zenészek. A román főnemesség az egyházi zenét kultiválta; egyes európai zeneszerzők művei csupán bizonyos szalonokban, kizárólag külföldi előadók tolmácsolásában váltak ismertekké; a lakosság többi része pedig népi muzsikusokat hallgatott. Koncerttermek sem épültek még ekkor, csak színházak, amelyek nem feleltek meg a szükséges akusztikai követelményeknek. Egyes katonazenei, elsősorban fúvós együttesek viszont a civil többség számára is biztosították a zenei ízlésformálást.

A nyertes *Győzelmi Induló* zeneszerzője tehát Eduard A. Hübsch¹⁵, aki Trencsén vármegyében, Nagybiccsén (ma: Bytča, Szlovákia) született született 1833-ban (néhány dokumentum szerint 1828-ban). A neve miatt a lexikonok hol osztráknak, hol németnek titulálták, pedig az eddig legtovább érvényben maradó román nemzeti himnusz szerző katonazenészt valójában Hübsch Edének hívták.

Prágában tanult hegedűt és zeneszerzést, közben különféle hamburgi és bécsi zenekarokban játszott egészen tanulmányai befejezéséig, amikor kinevezték a hamburgi operaház koncertmesterének. Rövid ideig a Bécsi Opera

hegedűse volt, részt vett a '48-as bécsi forradalomban, majd honvédként harcolt a magyar szabadságharcban: 1849. június 16-án Kőrmöcbányán jelentkezett szolgálatra Görgei Ármin őrnagynál, aki hadnagyként osztotta be a német légió különítményében szolgáló osztályához.¹⁶ A világosi fegyverletételkor, mint számosan a honvédtisztek közül, Hübsch Ede is emigrált: vélhetően már akkor Romániában telepedett le. Húszas évei közepén Iași-ban kötött ki, és az itteni Nemzeti Színház hegedűseként helyezkedett el. Párhuzamosan színházi állásával, amelyet 1868-ig töltött be, 1861 és 1862 között Hübsch dirigálta a bukaresti Tűzoltók Fúvós Zenekarát, 1862-től kezdve pedig – a zeneszerzés mellett – a Fejedelemségek katonazenéjével foglalkozott mint előadó, karmester és szervező. 1867-től Eduard A. Hübsch őrnagyi rangban lett a katonazenészek főfelügyelője: ő volt az, aki az akkori Romániában ténylegesen elterjesztette és népszerűvé tette a katonazenét. Ugyanakkor civil zenészekkel is dolgozott: 1880-ban a Bukaresti Nemzeti Színház zenekarvezetője lett, és ezt a posztot egészen 1893-ig megtartotta. Szintén Hübsch volt a jászvásári Szent Atanáz és Alexandriai Cirill ortodox templom kórusvezetője¹⁷. Elismervén érdemeit, 1883-ban az Egyesült Fejedelemségek Parlamentjének mindkét háza megszavazta Eduard Hübsch honosítását, és egyúttal alezredessé léptették elő.

Kompozíciói a katonazenészek közé sorolják, de írt kamarazenei és vokális műveket is, például *Keringőt* Enescu patrónájának, Erzsébet román királynénak ajánlva. Hübsch népszerűségét a *Királyi Himnusszal* koronázta meg: 1881-ben Vasile Alecsandri¹⁸ javasolta, hogy I. Károly (1839–1914) koronázása alkalmából a Cuza idejében meghonosított dallamhoz illesszék hozzá az ő szuverén állam iránti elkötelezettséget kifejező szövegét. A teljes művet – szöveggel együtt – csak 1884-ben adták elő, ettől kezdve viszont a *Trăiască Regele!* több mint 63 éven keresztül, egészen Mihály király elűzéséig az Ókirályság, majd Nagy-Románia hivatalos nemzeti himnusza maradt.

Hübsch tevékenységét az országban és külföldön egyaránt elismerték. Otthon többek közt megkapta a *Királyi Koszorú Lovagrendjének* IV. fokozatát a szalaggal, illetve a *Románia Koszorúja* tiszti, majd parancsnoki fokozatát. Teljes zenei életművének elismeréseképpen a Párizsi Szépművészeti Akadémia 1884-ben adományozott neki kitüntetést, de értékes a Poroszországtól 1869-ben kapott *Királyi Koszorú Érdemrend*, valamint 1870-ben Ausztria-Magyarország *Ferenc József Rendje* is.

Hübsch felesége, a férjénél nagyjából két évtizeddel fiatalabb Elena (lánykori nevén: Baescu) feltehetőleg moldvai román lány volt: főként franciául leveleztek, amikor utazásaik vagy munka miatt kénytelenek voltak távol lenni egymástól. Mindketten Sinaian vannak eltemetve, az ortodox temetőben. Eduard A. Hübsch 1894. szeptember

9-én (a Gergely-naptár szerint szeptember 21-én) hunyt el, hozzá haláláig hű hitvese 1912-ben.

Hübsch Ede halálhírét a *Vasárnapi Újság* 1894. október 7-i száma is közölte, mely szerint az elhunyt: „román ezredes, dr. Hübsch Adolf csaczai ügyvéd bátyja, régi honvéd, a bukaresti udvari színház intendánsa, ki sok zeneművet is irt, 66 éves korában” hunyt el. „A szabadságharc után hagyta el hazáját, később a román hadseregbe lépett be, hol gyorsan emelkedett, s mint képzett zenész is mind nagyobb szerepet kezdett vinni.”

2017. decemberében a 96 éves korában, svájci otthonában elhunyt Mihály király állami temetésén természetesen sokszor felcsendült a *Királyi Himnusz* George Enescu hangszerelésében, amely 1989 decembere óta újra szabadon előadható. 1990-ben, 42 év múltán Horia Andreescu karmester tűzte először műsorra teljes és eredeti formájában Enescu *Román poémáját*.

¹ Radu Prince of Hohenzollern-Veringen (szerk.): *Anne of Romania – A War, An Exile, A Life*. Bucharest: Verigen, 2002. 90.

² Margit koronahercegnő férje, Radu herceg (korábban Radu Duda színész) mint fül-és szemtanú mesélte el a történetet annak a CD-nek a bemutatóján, amelyet Mihály király 90. születésnapja alkalmából adtak ki, és a királyi pár legkedvesebb zenedarabjait tartalmazza. Lásd: Madalina Cerban: *Muzica preferată a Regelui Mihai – „Poema română” și alte piese* - pe un CD lansat sămbătă în Capitală (<https://www.mediafax.ro/cultura-media/muzica-preferata-a-regelui-mihai-poema-romana-si-alte-piese-pe-un-cd-lansat-sambata-in-capitala-8795696>). Utolsó megtekintés: 2019. február 1.)

³ Yehudi Menuhin George Enescuról (1967). A 2015-ös George Enescu Fesztivál beharangozója, amelyet a Román Köztelevízió élőben közvetített. TVR - Román Televízió archívuma, lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=GZHt963xa7E>. Utolsó megtekintés: 2019. február 1.

⁴ A szfinx válaszol – Harmincöt beszélgetés George Enescuval. Válogatta, fordította, előszóval és jegyzetekkel ellátta: László Ferenc. Bukarest: Kriterion Kiadó, 1995. 171.

⁵ Kosztándi István: A zeneszerzés és a hegedű román mestere – George Enescu, az alkotó hegedűvirtuóz. DLA doktori értekezés, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem. Budapest, 2013.

⁶ A szfinx válaszol.

⁷ Kosztándi István: A zeneszerzés és a hegedű román mestere – George Enescu, az alkotó hegedűvirtuóz. DLA doktori értekezés, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem. Budapest, 2013.

⁸ A szfinx válaszol, 33.

⁹ *A király órája* című műsorból. *Otthon Őfelségénél. Mihály király a zenéről beszélt*. Készítette: Bogdan Serban Iancu. TVR - Román Televízió archívuma, lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=KDonvTHlrnA>. Utolsó megtekintés: 2019. február 1.

¹⁰ <http://www.nationalanthems.info/ro-47.htm>. Utolsó megtekintés: 2019. február 1.

¹¹ Adrian Buga: Un imn intonat in tempo de mars. *Jurnalul National*, 2009. május 10-i szám.

¹² 1859 januárjában Moldva és Havasalföld is Alexandru Ioan Cuza, a moldvai Nemzeti Párt uniót szorgalmazó vezetőjét választotta fejedelmévé, annak ellenére, hogy korábban a nagyhatalmak a – krími háború után török fennhatóság alól felszabadult – két román fejedelemség korlátozott egyesülésébe egyeztek csak bele. A perszonálunió után 1862-re Cuza elérte a két államapparátus összevonásának nemzetközi elismerését: az új állam ekkor vette fel a Románia nevet.

¹³ Eugen Sendrea: Istoria pe placul tutoror. Editura Vicovaria, 2011. 43–44.

¹⁴ Csáky Móric: Az operett ideológiája és a bécsi modernség. Budapest: Európa Kiadó, 1999. 238–239.

¹⁵ Életrajzi adatok forrása: Florentina Manuela Tăbăcilă: Eduard Hübsch, un compozitor marcant al secolului al XIX-lea. *Tara Barsei*, 2010/9. 88–92.

¹⁶ <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyk-es-fohadnagyk-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/h-A86/hubsch-ede-C66/>. Utolsó megtekintés: 2019. február 1.

¹⁷ <http://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/biserica-sfintii-atanasie-chiril-biserica-doamnelor-98806.html>. Utolsó megtekintés: 2019. február 1.

¹⁸ Vasile Alecsandri (1821–1890) moldvai román drámaíró, költő, néprajzkutató, politikus, miniszter, „a román színháztudás atyja.”